

Resp. Conc. mai. Dist. min.: Lex naturalis prohibet usuram, i. e. fenus iniustum (excessivum), *conc.*, fenus quodlibet, *subdist.:* supposito quod pecunia sit res mere consumptibilis, *conc.*, supposito quod possessori quolibet tempore praebat facultatem faciendi lucrum atque ita rebus frugiferis aequivaleat, *nego.*

LIBER II.

ETHICA SPECIALIS SOCIALIS.

426. Hucusque hominem consideravimus secundum relationes *individuales*, nunc de eodem ut *membro societatis* agendum est. Et quia *duplex* potissimum societas naturalis habetur, domestica et civilis, de utraque seorsim agemus cap. 2 et 3, praemissis cap. 1 generalibus circa societatem notionibus. Cap. 4 denique quaestionem instituemus de relationibus diversarum societatum civilium inter se seu de iure internationali.

CAPUT I.

DE SOCIETATE UNIVERSIM.

ARTICULUS I.

QUID SIT.

(Zallinger, Institut. nat. n. 166. Meyer, Institut. iuris nat. I, n. 347.)

427. I. *Societas est coniunctio moralis et stabilis plurium in communem aliquem finem suis actibus conspirantium.*

Dicitur a) coniunctio *moralis*, i. e. talis, quae vinculis spiritualibus efficitur, a qua proin non solum aggregatio entium irrationalium, ut examen apum, sed etiam hominum multitudo in unum locum congesta et non nisi externo vinculo unita, v. g. multitudo hominum ad nundinas congregata, excluditur. Ad veram enim societatem requiritur, ut eius membra communem finem cognoscant et in ordine ad eundem volendum et unitis viribus consequendum mutuis officiis et iuribus contineantur.

b) *stabilis*, quia transitoria coniunctio ad finem momentaneum aut unico fere conatu absolvendum non vocatur proprie societas.

428. 2. Ex his patet elementum societatis *materiale* esse multitudinem, elementum vero *formale* ipsam unionem moralem. Haec unio moralis duplici principio efficitur:

a) *fine communi*, qui societatem specificat et de se iam unitatem voluntatum et intellegentiarum aliquatenus efficere valet. Attamen ad unionem constantem et ordinatam in cooperando, spectata hominum libertate et diversitate iudiciorum et virium, de se solus finis communis non sufficit, sed requiritur insuper

b) *aliquod elementum* in ordine *reali*, quod primario consistit in mutua obligatione respectu eiusdem finis. Praeterea requiritur aliquod principium, quod constanter et efficaciter liberam voluntatem in finem communem dirigat, scilicet *auctoritas*, quae est elementum societatis necessarium et definiri potest: *ius obligandi membra societatis, ut ad bonum commune suis actibus cooperentur.*

In omni societate auctoritas, utpote principium unionis socialis, non potest esse nisi *una*, eademque inhaerere debet reali alicui subiecto, et quidem iure exclusivo. Hoc subiectum vocatur superior. Vi unionis socialis societas similitudinem prae se fert alicuius personae seu constituit novam personam, non quidem physicam, sed moralem, quae habet suum esse et suam activitatem sibi propriam.

429. *Schol.* Quaeri hoc loco solet, utrum auctoritas sit *forma* (substantialis) societatis, an solum proprietas ex essentia societatis necessario consequens. Praenota hanc quaestionem non institui de forma metaphysica societatis, sed de forma quasi physica. Nam forma metaphysica societatis est unio moralis per officia et iura respectu eiusdem finis, ut patet ex definitione tradita. Respondendum videtur *auctoritatem non esse formam societatis, sed proprietatem necessario ex eiusdem essentia consequentem.*

Prob. Essentia rei non potest concipi perfecta, antequam adsit forma eiusdem. *Atqui* saltem ratione prius, quam ad-

sit auctoritas, iam potest societas secundum essentiam concipi perfecta. *Ergo* auctoritas non est forma societatis.

Prob. min. a) Si fingo quattuor homines se scripto obligare ad finem aliquem communibus viribus assequendum, eo ipso societas iam secundum essentiam perfecta est, etsi de auctoritate nihil cogitaverint. *Ergo* auctoritas non est de essentia societatis, ideoque neque forma eiusdem. Repugnat enim concipi rem sine forma. b) Si quaero, cur auctoritas sit necessaria, respondendum est: quia sine ea societas non posset consequi finem suum. *Ergo* essentia societatis *ratione prior* est auctoritate et ratio eiusdem. Sed essentia rei non potest esse ratione prior sua forma. c) Id ad essentiam societatis non pertinet, quod per ipsam hanc essentiam determinatur. *Atqui* auctoritas determinatur per ipsam essentiam societatis. Nam auctoritas non determinatur immediate per finem societatis, sed per naturam societatis; est enim talis ac tanta, qualem et quantam exigit *natura* societatis. d) In una saltem societate auctoritas non est forma physica; *ergo* neque in aliis. *Prob. antec.* Matrimonium in facto esse est vera societas seu stabilis unio duarum personarum respectu eiusdem finis; in hac porro societate auctoritas non est forma. Nam haec societas secundum suam essentiam immediate constituitur per contractum, qui ex se *aequalia* officia et iura iustitiae commutativae utrique contrahenti affert. Auctoritas dein mariti ex natura huius societatis *resultat*, quia sine tali auctoritate societas coniugalis non posset finem consequi.

ARTICULUS II.

DE ACTIVITATE SOCIALI.

430. Actus, qui a societate aliqua tamquam a persona morali procedunt, proprie *sociales* vocantur. Hi igitur societatem *in suo esse plene constitutam* supponunt, cum agere supponat esse. Latius tamen actus, qui non quidem a societate procedunt, sed circa eam versantur eamque constituunt, sociales dici possunt. Horum autem principium non est societas, sed voluntas eorum, qui societatem constituunt. Unde

liquet *ius auctoritatis* socialis cum iure constituendi societatem confundendum non esse.

In actu autem sociali proprie dicto ad analogiam actus humani spectari possunt: *principium*, *finis*, *norma* (*Meyer*, Instit. iuris nat. I, n. 367 sqq).

1. *Principium* internum actuum socialium duplex distingui debet: principium *quod et quo*. Principium *quod* est ipsa societas. Principium *quo primum* est superior qua talis, cui secundum analogiam in homine individuali respondet voluntas et ratio tamquam primus motor actuum humanorum. Principium *quo secundarium* est ipsum corpus sociale vel subditi, sicut in homine individuo principium quo sunt facultates diversae.

Ut actus socialis vere talis et humanus sit, requiritur, ut procedat a suo principio cum cognitione finis. Cognitio autem et intentio directa finis socialis soli superiori necessaria est, subditis vero per se sufficit cognitio et intentio indirecta, qua in communi noverint et velint id, ad quod ab auctoritate sociali immediate diriguntur. Eo ipso enim de facto ad bonum commune cooperantur.

Actus societatis primario imputantur superiori ut principio quo primario, subditis vero pro mensura participationis et cooperationis moralis ad actum a superiore praeceptum.

2. *Finis* actus socialis est idem, qui est finis societatis, scilicet bonum commune viribus unitis prosequendum. Bonum autem commune non est bonum aliquod abstractum, sed eiusmodi, in quo, quantum fieri potest, omnia societatis membra aliquo modo participant. Hoc porro bonum commune respectu societatis debet esse naturae societatis proportionatum ideoque per se externum, cum circa mere interna socialis cooperatio haberi nequeat. Per hoc tamen debita subordinatio bonorum externorum sub bonis altioris ordinis non excluditur. Bonum enim externum commune, quod immediatum finem societatis constituit, debet subordinari bono interno omnium membrorum eorumque fini ultimo, ex quo evidens est nullam societatem posse esse finem in se, neque praecipui posse ab auctoritate publica actum, qui ultimo hominis fini adversetur.

431. Ex dictis colligitur:

a) discrimen inter *superiorem* et *dominum*, *subditum* et *servum*, *auctoritatem socialem* et *dominium*. Superior enim tantum ad bonum commune obligare potest, dominus autem (vi domini) ad bonum suum privatum;

b) auctoritatem mere humanam actus pure internos praecipere non posse, quia per se neque ad bonum commune externum conferunt neque ab auctoritate humana sociali diiudicari possunt. Si autem actus externus, iuste imperatus, absque interno recte poni nequit, subditi ad hunc etiam obligantur, at non directe per auctoritatem socialem, sed per legem naturalem.

432. 3. *Norma* rectitudinis actus socialis est natura ipsius societatis. Quodsi igitur haec norma prae oculis habeatur, si praeterea bonum commune verum et non mere apparens intendatur, actus socialis non poterit non esse recte ordinatus.

ARTICULUS III.

SOCIETATIS PARTITIO.

433. Societas distinguitur:

1. *Naturalis* (necessaria) et *libera*, prout scl. secundum suam speciem considerata vel naturali necessitate et vi legis naturae vel libera hominum conventionem oritur. Dixi: secundum suam *speciem* et non solum secundum genus considerata. Ut enim societas sit naturalis, non sufficit, ut generatim natura inclinet ad certum finem sociali cooperatione attingendum, sed requiritur, ut inclinet ad societatem *certo et determinato modo ineundam*, ita ut haec societas per ipsam naturam in sua specie sit determinata seu habeat quasi constitutionem ab ipsa natura aliquo modo definitam.

2. *Simplex* et *composita*, prout aliis minoribus societatibus coalescit vel non.

3. *Completa* et *incompleta*, et quidem vel intrinsece vel extrinsece. *Intrinsece completa* dicitur societas, quae omnia bona hominis in aliquo saltem gradu secundum totam extensionem pro fine habet; — *intrinsece* autem *incompleta*, quae

eius aliquam partem tantum pro speciali fine habet, ut v. g. societas aliqua litteraria. Societates intrinsece completae sunt: domestica et civilis, quia socialem hominis perfectionem secundum totalitatem prosequuntur, quamvis eadem fine suo proximo inter se differant, quatenus illum finem sub diverso respectu et diversis mediis proxime attingunt.

Extrinsece completa est societas, quae intrinsece completa et simul sui iuris seu alienae potestati saltem directe non est subiecta. Haec vocatur etiam *suprema (souverain)*. Eiusmodi est sola societas civilis. Nam familia natura sua in societatem civilem se evolvit, societates vero interne incompletae, si Ecclesiam excipias, necessario indigent altiore societate, cui tamquam partes inhaereant.

4. *Perfecta* et *imperfecta*. Ex duplici ratione societas potest dici perfecta; 1) propterea quia ordinatur ad perfectam sufficientiam vitae humanae et sibi ad hunc finem sufficit, et hoc sensu idem est ac societas intrinsece et extrinsece completa; 2) propterea quia media ad finem suum assequendum necessaria in se et per se (actu vel virtute) possidet et ab aliis societatibus saltem directe non dependet: hoc sensu et civitas et Ecclesia sunt societates perfectae, reliquae omnes sunt imperfectae.

CAPUT II.

DE SOCIETATE DOMESTICA.

434. Societas domestica inter societates humanas est ordine prima et quasi parens et fundamentum ceterarum ideoque primo loco tractanda. Porro quoniam familia est societas composita, et docentibus *Aristotele* (I Polit. c. 1) et *S. Thoma* (Comment. in I. c.) ad cognitionem compositorum primo opus est via resolutionis, ut scl. dividamus compositum usque ad simplicia, postea via compositionis ut ex principiis indivisibilibus iam notis diiudicemus, quae ex iis causantur, agemus primo de triplici elemento, ex quo familia componitur, scl. de societate coniugali, parentali, herili, denique de familia complete spectata.